

Rode draden notitie 'De weg naar financiële zelfredzaamheid statushouders'

Gemeenten staan voor de opgave om statushouders die nieuw in hun gemeente komen te ondersteunen bij hun integratie. Ondersteuning naar financiële zelfredzaamheid is daar één onderdeel van. De Inspectie SZW heeft twee onderzoeken uitgevoerd naar de financiële zelfredzaamheid van statushouders. Beide onderzoeken bieden aanknopingspunten voor verbetering van de ondersteuning van statushouders op het vlak van financiële zelfredzaamheid.

De twee rapporten die het resultaat zijn van de twee onderzoeken ('Financiële zelfredzaamheid van statushouders, een proces van langzaam loslaten', en 'Financieel ontzorgen van statushouders op weg naar zelfredzaamheid: een precaire balans') zijn gebaseerd op enerzijds kwalitatief en onderzoek bij een aantal gemeenten en anderzijds een enquête onder alle gemeenten van Nederland. In de onderzoeken komt de visie van zowel statushouders als betrokken professionals naar voren. Ook heeft de Inspectie gebruik gemaakt van input verkregen uit intergemeentelijke workshops waarin de bevindingen van beide onderzoeken met andere dan de onderzoeksgemeenten besproken zijn.

De overkoepelende vraag die de Inspectie SZW in deze rode draden notitie stelt is hoe de dienstverlening van gemeenten aansluit bij de ondersteuning die statushouders nodig hebben en welke rol financieel ontzorgen daarbij kan spelen. Onder financiële zelfredzaamheid verstaat de Inspectie SZW, naar voorbeeld van het Nibud, dat iemand zijn/haar inkomsten en uitgaven in balans houdt, nu en in de toekomst. Onder financieel ontzorgen verstaat de Inspectie SZW: het geheel of gedeeltelijk uit handen nemen van het beheer van inkomsten en uitgaven. De doelstelling van ontzorgen is het bevorderen van de inburgering en arbeidsdeelname en het voorkomen van financiële problemen. Ook moet ontzorgen bijdragen aan de financiële zelfredzaamheid van statushouders.

Met succes naar financiële zelfredzaamheid

Statushouders die nieuw in de gemeente komen zijn nog om diverse redenen niet financieel zelfredzaam, ongeacht of ze hoger of lager opgeleid zijn. Gedurende de eerste maanden is het inkomen nog instabiel, statushouders hebben dan vaak te maken met nog lopende aanvragen voor uitkering en toeslagen. Maar ook daarna hebben veel statushouders problemen met onvoorziene uitgaven en overgangssituaties. Statushouders zijn ten opzichte van andere kwetsbare groepen extra kwetsbaar als gevolg van een aantal factoren zoals taal, cultuurverschillen, trauma's en een beperkt sociaal netwerk.

Van groot belang is dat statushouders een goede start krijgen bij aankomst in de gemeente. Uit het onderzoek naar de financiële zelfredzaamheid van statushouders blijkt dat gemeenten aandacht hebben voor die goede start. De gemeente draagt zorg voor de inkomsten waar statushouders recht op hebben, zoals de uitkering, toeslagen en bijzondere bijstand.

De begeleiding naar financiële zelfredzaamheid moet voldoende expertise op financiën en de statushouders hebben en de begeleiding moet er op gericht zijn dat de statushouder uiteindelijk zelf zijn financiële zaken kan regelen. Daarbij zijn herhaaldelijke uitleg en continuïteit in de begeleiding voorwaarden voor succes. Begeleiding in groepsvorm kan meerwaarde hebben omdat de statushouders elkaar kunnen helpen en stimuleren. De beheersing van de Nederlandse taal is belangrijk voor financiële zelfredzaamheid, bijvoorbeeld voor mondelinge communicatie over financiën, het begrijpen van post en het regelen van financiële zaken via het internet.

Wanneer een statushouder geheel financieel ontzorgd wordt, kan de statushouder feitelijk niet zelfstandig zijn financiële zaken regelen. Juist dan is het van belang dat er in ieder geval aandacht is voor het bieden van inzicht in en uitleg geven over de financiële situatie van de statushouder.

Tenslotte kan samenwerking met belangrijke schuldeisers problemen voorkomen, zoals terugvorderingen, boetes of huisuitzettingen. De Inspectie is goede voorbeelden van samenwerking tegen gekomen waarin gemeenten afspraken hebben met belangrijke schuldeisers dat ze een signaal afgeven aan de gemeente wanneer iemand een betalingsachterstand heeft.

Begeleiding onmisbaar bij financieel ontzorgen

Een van de mogelijke instrumenten om financiële problemen bij statushouders te voorkomen is financieel ontzorgen. Gemeenten denken verschillend over de vraag in hoeverre ontzorgen bijdraagt aan financiële zelfredzaamheid. Gemeenten die voorstander zijn van ontzorgen benadrukken dat dit nodig is om schulden te voorkomen en statushouders rust en ruimte te geven voor inburgering en arbeidsparticipatie. Andere gemeenten zien wel het effect van ontzorgen op het voorkomen van financiële problemen maar wijzen op het verschuiven van problemen in de tijd als de statushouder niet financieel zelfredzaam is. Gemeenten zijn het over eens dat als er ontzorgd wordt, het gepaard moet gaan met (intensieve) begeleiding naar financiële zelfredzaamheid, anders heeft ontzorgen geen nut omdat er geen leereffect optreedt. Ontzorgen zou niet langer moeten duren dan nodig is. Wanneer een langere periode ontzorgd wordt, bestaat het risico van passiviteit en verminderd eigen verantwoordelijkheidsgevoel van statushouders.

Knelpunten op weg naar financiële zelfredzaamheid

Een van de knelpunten is dat de maatschappelijke begeleiding qua inhoud en duur niet altijd aansluit bij wat statushouders nodig hebben. Zo is er soms een vaste termijn van maatschappelijke begeleiding, ongeacht of een statushouder zelfredzaam is of niet. Verder zijn er risico's voor de kwaliteit en continuïteit van de ondersteuning door de soms zware inzet van vrijwilligers. Een van de oorzaken is dat voor sommige gemeenten het budget voor maatschappelijke begeleiding leidend is voor de inrichting van die maatschappelijke begeleiding. De Inspectie komt ook goede voorbeelden tegen van gemeenten die een verdergaande ontschotting in budgetten hebben en zich bij de dienstverlening minder laten leiden door het budget voor maatschappelijke begeleiding.

De overgang van de maatschappelijke begeleiding naar de reguliere dienstverlening is soms groot. Dat speelt vooral bij gemeenten waar de maatschappelijke begeleiding afzonderlijk is georganiseerd. De overgang is soms groot omdat de overdracht niet optimaal verloopt, de reguliere dienstverlening vooral reactief werkt en niet altijd laagdrempelig is.

Statushouders hebben, ook na langer verblijf in Nederland, problemen met de taal. Problemen met de taal remt de ontwikkeling van statushouders om financieel zelfredzaam te worden. Zo ervaren zij bijvoorbeeld problemen met het lezen van brieven en hebben zij nog regelmatig een tolk nodig voor de communicatie met officiële instanties. Er zijn goede voorbeelden van gemeenten die investeren in taalontwikkeling via bijvoorbeeld het aanbieden van duale leerwerk/taaltrajecten.

In de dienstverlening aan statushouders wordt door overheidsinstanties soms onvoldoende rekening gehouden met de speciale individuele omstandigheden. Sommige statushouders komen daardoor in grote financiële problemen door onverwachte financiële claims. Een voorbeeld is dat de Belastingdienst toeslagen terugvordert na gezinshereniging of als wijzigingen niet zijn doorgegeven.

Een laatste knelpunt is dat er statushouders zijn met blijvende ondersteuningsbehoefte op het gebied van financiële zelfredzaamheid. Het gaat dan om statushouders met lage cognitieve vermogens die daarnaast vaak analfabeet zijn. Een blijvend gebrek aan taalbeheersing zorgt ervoor dat zij altijd intensieve ondersteuning nodig blijven houden.

Resumerend

De Inspectie stelt vast dat vooral in het begin intensieve begeleiding nodig is om statushouders op weg te helpen. Een beperkte periode ontzorgen kan daarbij een positieve rol spelen, mits deze gepaard gaat met goede begeleiding naar financiële zelfredzaamheid. Er moet dan wel ruimte zijn om die (intensieve) begeleiding ook te geven. Daarna kan waar mogelijk de begeleiding geleidelijk worden losgelaten. Hierbij is maatwerk noodzakelijk. Door de begeleiding af te bouwen op een voor de statushouder passende manier, wordt voorkomen dat statushouders in een later stadium in de financiële problemen komen en dat extra dienstverlening vanuit de gemeente noodzakelijk is.

